

● نگاهی به روند تأسیس و راه اندازی
کتابخانه ملی کرمان

کتابخانه ملی کرمان؛

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
بزرگترین مرکز

پژوهشهای فرهنگی

و علمی در سطح استان

نمازخانه خواهران و برادران و سرویس های مجزا به گونه ای صورت گرفته است که بافت اصلی بنا حفظ شده و در عین حال بخش های مختلف به صورت جدا از هم پیش بینی شده است

□ با توجه به فضای سنتی و زیبای سالن کتابخانه، طراحی بخش های مختلف از قبیل سالن مطالعه خواهران و برادران، سالن ویژه محققان و پژوهشگران، سالن مطبوعات برای استفاده خواهران و برادران،

کتابخانه ملی کرمان که به همت مسئولان استان و تلاش بی‌گسری هنرمندان و معماران کرمانی در مدت کمتر از ۳ ماه تأسیس شد، همزمان با برگزاری کنگره بزرگ خواجهی کرمانی مورد بهره‌برداری قرار گرفت و هم‌اکنون با بیش از یکصد هزار جلد کتاب، در حال خدمات‌رسانی به پژوهشگران، دانشجویان و علاقه‌مندان به فرهنگ و دانش است.

در این کتابخانه که بیش از ۴ هزار متر مربع زیربنا دارد، با بهره‌گیری از خدمات کامپیوتری و نرم‌افزار نیازهای علاقه‌مندان و مراجعه‌کنندگان در کوتاهترین زمان ممکن و به سهولت در اختیار قرار می‌گیرد و به این ترتیب، خلاء موجود در زمینه کتاب و کتابخانه که تا پیش از تأسیس این کتابخانه در سطح استان احساس می‌شد، جبران شده است. گفتنی است که کتابخانه ملی کرمان بخشی از سالن بزرگ یک کارخانه متروک و ویران شده است که در اواخر دهه ۳۰ به علت سوء استفاده‌های مالی سهامداران آن به تعطیل کشیده شد و در نتیجه بخشی از اراضی آن برای جبران خسارات کارگران کارخانه میان آنها تقسیم شد و بخش دیگر تاکنون بلااستفاده رها شده بود که سال گذشته به پیشنهاد آقای سید جواد جعفری مدیر کل اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی برای تأسیس کتابخانه ملی کرمان در نظر گرفته شد.

آقای جعفری در زمینه انگیزه و علل تأسیس این کتابخانه می‌گوید: از آنجا که استان کرمان در سالهای بعد از انقلاب رشد و توسعه چشمگیری داشته و در جهت گسترش روزافزون دانشگاهها و مراکز بزرگ صنعتی و علمی تلاش و پیشرفت بسیار داشته است، از این رو جمعیت باسواد و دانشگاهی استان بیش از پیش به کتاب و کتابخانه نیاز پیدا کرده است که ساخت و بهره‌برداری از کتابخانه ملی کرمان با توجه به نیاز و زمینه‌های مساعد در سطح استان صورت گرفت.

محدودیت کتابخانه‌های عمومی کرمان

وی در مورد کمبود کتابخانه در کرمان و نیاز روزافزون پژوهشگران به مراجع علمی غنی و فضای مناسب برای مطالعه، می‌گوید: تا پیش از این، کتابخانه‌های عمومی استان توان پاسخگویی به تقاضاهای مراجعان را نداشت، زیرا در شهر کرمان ۳ کتابخانه عمومی وجود دارد که جمعاً ۴۰ هزار جلد کتاب به مراجعان عرضه می‌کنند. در عین حال، فضای بسیار محدود این کتابخانه‌ها باعث شده بود که بسیاری از متقاضیان، به ویژه خواهران، نتوانند از همین امکانات محدود بهره‌گیرند. به طوری که با توجه به آمارهای موجود در استان کرمان به هر ۱۸ نفر یک جلد کتاب و به هر یک هزار نفر یک صندلی برای مطالعه می‌رسیدند. در شرایط موجود، مسئولان استان به این نتیجه رسیدند که باید کتابخانه‌ای وسیع با امکانات مناسب برای رفع نیازهای متقاضیان ایجاد شود و از آنجا که ساختمان کارخانه «خورشید» که یکی از بناهای تاریخی و یادگارهای فرهنگی مردم کرمان محسوب می‌شود و از موقعیت منحصی مناسب برخوردار است، در یکی از جلسه‌های شورای آثار باستانی پیشنهاد کردیم که این محل برای تأسیس کتابخانه ملی کرمان انتخاب شود و این پیشنهاد مورد قبول اعضای جلسه واقع شد.

آغاز عملیات اجرایی

ساخت و تکمیل کتابخانه‌ای به بزرگی کتابخانه ملی کرمان حداقل به یک سال کار مداوم نیاز دارد، اما با توجه به تأکید و حمایت استاندار کرمان این پروژه مهم در مدت کمتر از ۳ ماه به پایان رسید و همزمان با برگزاری کنگره خواجهی کرمانی مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

مدیر کل اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان در این باره می‌گوید: عملیات اجرایی این پروژه عظیم که به طور طبیعی حداقل به یک سال زمان نیاز داشت، به بهانه کنگره جهانی خواجهی کرمانی سرعت و شتاب غیر قابل وصفی یافت و پرسنل پرتلاش اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان اعم از اداری و فنی به انگیزه انجام یک خدمت بزرگ فرهنگی و الهی با پشتیبانی و حمایت بیدریغ آقای سید حسین

مرعشی استاندار محترم کرمان در پنجم مرداد ماه ۱۳۷۰ آغاز شد و با فعالیت شبانه‌روزی، سرانجام همزمان با برگزاری کنگره جهانی خواجهی کرمانی - یعنی در ۱۳ مهر ماه ۱۳۷۰ - مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

وی می‌افزاید: کتابخانه ملی کرمان در اولین روز برگزاری این کنگره با حضور آقایان مرعشی استاندار کرمان، حجج اسلام جعفری نماینده ولی فقیه و امام جمعه کرمان، سید محمود دعایی نماینده ولی فقیه و سرپرست مؤسسه اطلاعات، دکتر آزه‌ای مشاور فرهنگی رئیس جمهور، مهندس میرسلیم مشاور تحقیقاتی رئیس جمهور، آقای زنگنه معاون سابق فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مدیران اجرایی و فرماندهان نظامی و انتظامی استان، توسط آقای دکتر حبیبی معاون اول رئیس جمهور افتتاح شد و به این ترتیب، ضمن جلوگیری از نابودی سرمایه‌ای کلان و قابل توجه، کتابخانه‌ای عظیم با یکصد هزار جلد کتاب ایجاد شد که مراجعان می‌توانند با بهره‌گیری از خدمات کامپیوتری و نرم‌افزار در کوتاه‌ترین زمان ممکن و به سهولت به کتاب مورد نیاز خود دسترسی پیدا کنند و در عین حال، در فضای نشاط‌انگیز و وسیع کتابخانه به مطالعه بپردازند.

شتاب فراوان با کیفیت مطلوب

گرچه سرعت عمل مجریان طرح بزرگ احداث کتابخانه ملی کرمان از مهمترین ویژگی‌ها در طول اجرا محسوب می‌شود، اما این امر به هیچ روی باعث افت کیفی در کل کار نشده است، به صورتی که معماری هنرمندانه‌ای که در ساختمان کتابخانه به کار رفته است، این محیط فرهنگی و پژوهشی را به محیطی زیبا و دلپذیر تبدیل کرده است.

آقای ناصر موسی‌پور معاون فرهنگی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان که مسئولیت راه‌اندازی این کتابخانه را نیز به عهده داشت، ضمن تشریح عملیات اجرایی این پروژه عظیم، در این زمینه می‌گوید: از اواخر سال ۱۳۶۹ که مسئولیت راه‌اندازی کتابخانه ملی را طی ابلاغی از سوی آقای جعفری مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان به عهده گرفتیم، کار مشاوره طرح توسط دفتر مجتمع‌های فرهنگی - سینمایی وزارت ارشاد اسلامی آغاز شد و از آنجا که قرار بود کتابخانه همزمان با برگزاری کنگره جهانی خواجهی کرمانی مورد بهره‌برداری قرار گیرد، لذا با هماهنگی میان مجری و مشاور طرح، کار طراحی و اجرا به طور همزمان و به موازات یکدیگر آغاز شد.

وی در مورد بنای کتابخانه می‌افزاید: سالن اصلی بنا دارای ۶۶ ستون با قطع ۸ ضلعی و ۴ هزار متر مربع زیربنا بود و چون در طول ۷۰ سالی که از احداث ساختمان اصلی می‌گذشت، بنا به ضرورت‌های مختلف، تغییراتی در کف سالن ایجاد شده بود. از این رو، براساس طرح مشاور، حدود ۲ هزار و ۵۰۰ متر مکعب خاک و نخاله‌های ساختمانی از کف سالن تخلیه شد و پس از زیرسازی و بتون‌کاری با سنگهای مرمر سفید و سبز، و مرمر چینی سفید که از بهترین سنگهای موجود در استان کرمان است مفروش شد. برای آن که نمای زیبا و فضای دلپذیری در کتابخانه ایجاد شود، در قسمت ورودی کتابخانه حوضخانه‌ای ایجاد شد که از ریشه تا سقف از بتون مسلح استفاده شد و کف آن با سنگ‌های مرمر سفید پوشانده شده است. برای تامین نور سالن‌ها نیز با برداشتن چهار سقف از سقف‌های سالن اصلی، فضای دلپذیری برای نگهداری گل و گیاه فراهم شده است.

□ کتابهای موجود در کتابخانه ملی کرمان با

استفاده از ترمینالهای مختلف کامپیوتری به دو

سیستم جداگانه رده‌بندی شده است تا در آینده امکان

پاسخگویی به کتابخانه‌هایی که به هر یک از این دو

سیستم اداره می‌شوند، وجود داشته باشد

□ با توجه به نقش پژوهشی و تحقیقی کتابخانه ملی کرمان در ارائه سرویس به قشر اندیشمند و پژوهشگر، سعی شده از آخرین و جدیدترین انتشارات به خصوص در زمینه های علمی، برای کتابخانه کتاب تهیه شود و هم اکنون کتابهای موجود در کتابخانه به لحاظ تازگی در کمتر کتابخانه ای یافت می شود.

و چنان مایه گذاشتند، تشکر و قدردانی می کند و اظهار امیدواری می کند که در آینده نزدیکی، خداوند برای اجرای فازهای بعدی این کتابخانه نیز توفیق دهد.

تهیه و آماده سازی کتاب

خانم صفیه حسینی نژاد سرپرست اداره کتابخانه های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان که در جریان راه اندازی کتابخانه ملی مسئولیت تهیه و آماده سازی کتاب و تجهیزات کتابخانه ملی کرمان را برعهده داشت، در مورد تهیه و آماده سازی کتاب های مورد نیاز کتابخانه می گوید:

از نیمه های مرداد ماه سال جاری همزمان با تکمیل و راه اندازی کتابخانه ملی کرمان و مسئولیت تهیه و آماده سازی کتاب و تجهیزات این کتابخانه از سوی مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان به من محول شد و چون تاکید شده بود که کتابخانه باید حداقل با ۱۰۰ هزار جلد کتاب کار خود را آغاز کند، لذا دسترسی به تعداد زیادی موضوعات مختلف در بازار کتاب ایران، به ویژه در آن زمان اندک کارچندان آسانی نبود. علاوه بر این تعداد کتاب می بایست در مدت کمتر از دو ماه براساس اصول پیشرفته کتابداری و فهرست نویسی برای استفاده در کتابخانه آماده شود. با این وجود، تهیه کتابهای مورد نیاز از شهر کرمان شروع شد و تعدادی از عناوین مورد لزوم از بین کتابهایی انتخاب شد که به علل مختلف در اداره ارشاد و یا جاهای دیگر نگهداری می شد. و به این ترتیب، کار آماده سازی کتابها آغاز شد و از آنجا که برای فهرست نویسی این کتابها به نیروهای متخصص و با تجربه ای نیاز بود که اطلاعات و تجارب کتابداری نوین را داشته باشند، لذا تمامی کتابداران شهر کرمان و سایر شهرستانها که در کتابخانه های عمومی مشغول کار بودند، جهت انجام این مهم دعوت شدند و در شش گروه ۲۲ نفره کار طبقه بندی و فهرست نویسی کتابها آغاز شد.

به علاوه تعدادی از کتابداران سایر مراکز از جمله دانشگاههای پزشکی و شهید باهنر و همچنین کتابداران آزاد به همکاری دعوت شدند و در گروههای دیگر شروع به کار کردند و روزانه به طور متوسط یک هزار جلد کتاب طبقه بندی می شد.

از ۱۵ شهریور ماه ۱۳۷۰ کار ارسال کتابهایی که با همکاری بسیار صمیمانه دبیرخانه هیات امنای کتابخانه های عمومی کشور خریداری شده

آقای موسی پور می افزایش: با توجه به فضای سنتی و زیبای سالن کتابخانه، طراحی بخش های مختلف از قبیل سالن مطالعه خواهران، سالن مطالعه برادران، سالن ویژه محققان و پژوهشگران سالن مطبوعات برای استفاده خواهران و برادران، نمازخانه خواهران و برادران و سرویس های مجزا به گونه ای صورت گرفته است که بافت اصلی بنا حفظ شده و در عین حال بخش های مختلف به صورت جدا از هم پیش بینی شده است.

مخازن کتابخانه در ضلع شرقی بنا و متصل به ساختمان اصلی در دو طبقه زیرزمین و همکف با ۱۰۰۰ متر مربع زیربنا پس از ۴ هزار متر مکعب خاکبرداری با بتن احداث شده است. این مخازن که گنجایش ۲۵۰ هزار جلد کتاب را دارد، توسط یک تونل ارتباطی به یکدیگر پیوند می خورند.

بخش دیگری از کار مرمت و بازسازی، مربوط به سردر ورودی ساختمان است که در طول سالیان بیشترین آسیب را دیده بود. این کار با کمک معماران سازمان میراث فرهنگی صورت گرفت و ستونها، کاشیکاریها، زیرسازی و شکاف های ایجاد شده در بدنه سردر بازسازی و مرمت شد و نماسازی ساختمان با تمیز کردن آجرها پندکشی، ترمیم کاشیهای شکسته و ستونهای نمای اصلی انجام گرفت.

آقای موسی پور در ادامه می گوید: از آنجا که راه اندازی این گنجینه گرانبها که زمینه مناسبی برای فعالیتهای فرهنگی نسلهای آینده خواهد بود اهمیت قابل توجهی داشت، لذا همه همکاران با عشق و علاقه تا پاسی از شب گذشته به عوامل اجرایی کمک می کردیم تا کار دچار کوچکترین وقفه ای نشود.

از جمله افرادی که در بازسازی و احیای طرحهای سنتی بنا، از هنر خود مایه گذاشتند و تلاش فراوانی کردند، استاد غلامعلی ضیغمی نژاد و آقای جواد فخری زاده بودند که به حق تلاش بسیار کردند. اینک وقتی به روزهای پرهیجان کار می اندیشم شگفت زده می شوم که چنین کار عظیمی را چگونه در کوتاه ترین زمان به انجام رسانده ایم. و به این نتیجه می رسم که اگر پشتیبانی بیدریغ جناب آقای مرعشی استانداد کرمان و پی گیریهای مداوم آقای جعفری مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان که در ساعات مختلف شبانه روز در محل حاضر می شدتند و اغلب مشکلات ما را در همانجا حل می کردند، نبود و اگر عزم راسخ و اعتماد به نفس متخصصان و مهندسان کرمانی نبود، کار با آن سرعت به انجام نمی رسید. چرا که به جهت پراکنده بودن تعداد زیادی نیروی انسانی در محوطه کارگاه ها و خطرات احتمالی ناشی از کار بر روی یک بنای کهنه و قدیمی و تلاش در جهت حفظ بافت سنتی ساختمان روند کار را به طور طبیعی کند و نامطمئن کرده بود، ولی در سایه الطاف الهی و عشق و ایثار کلیه نیروهای شرکت کننده در اجرای این پروژه عظیم که یکی از بزرگترین و زیباترین کتابخانه های کشور به شمار می رود موفق شدیم که کتابخانه را در موعد مقرر برای افتتاح آماده کنیم.

آقای موسی پور در پایان از کوششهای مخلصانه مهندسین استعدآبادی (ناظر پروژه) و مسئول دفتر فنی اداره کل ارشاد اسلامی و کلیه معماران سنتی کرمان که علی رغم کهنوت سن عاشقانه کار می کردند و جناب مهندس صابری مدیر عامل شرکت «چارواتا» و سایر همکارانشان که از دل

بود آغاز شد. این کتاب‌ها که به تدریج از تهران ارسال می‌شد، همزمان با سایر کتاب‌ها رده بندی شدند.

وی می‌افزاید: در زمینه سفارش و خرید کتاب برای کتابخانه ملی کرمان چند موضوع حائز اهمیت است: اول این که سعی شد از تمامی موضوعهای مشخصی که مورد نیاز قشر کتابخوان است به تعداد کافی برای کتابخانه خریداری شود به طوری که از تمامی موضوعهای علمی، ادبی، تاریخی، مذهبی و... کتابهای مفیدی برای استفاده مراجعان در کتابخانه وجود داشته باشد. دوم این که با توجه به نقش پژوهشی و تحقیقی کتابخانه ملی کرمان در ارائه سرویس به قشر اندیشمندان و پژوهشگر سعی شد از آخرین و جدیدترین انتشارات به خصوص در زمینه های علمی، برای کتابخانه کتاب تهیه شود و هم اکنون کتابهایی در کتابخانه موجود است که از لحاظ تازگی در کمتر کتابخانه‌ای یافت می‌شود.

علاوه بر کتابهای خریداری شده حدود ۲۰ هزار جلد توسط هیأت امنای کتابخانه های عمومی کشور اهدا شد. مزیت این کتابهای اهدایی این است که اکثر آنها در سالهای گذشته به چاپ رسیده و جزو کتابهای نایاب محسوب می‌شوند. به علاوه تعدادی کتاب که جنبه سند دارند و در زمینه تحقیقات مهم مورد استفاده قرار می‌گیرد، تهیه شده و هم اکنون جهت استفاده پژوهشگران در بخش مرکز اسناد کتابخانه نگهداری می‌شوند.

شیوه کامپیوتری کردن کتابها

خانم حسینی سپس در زمینه علل و شیوه کامپیوتری کردن سیستم کتابخانه ملی چنین می‌گوید: از آنجا که در کار سرویس دهی به محققین و پژوهشگران سرعت عمل و سهولت کار که موجب صرفه جویی در وقت می‌شود، اهمیت قابل توجهی دارد، لذا مقرر شد کتابخانه ملی کرمان از لحاظ رده بندی کتابها به سیستم کامپیوتری مجهز شود و به همین منظور بود که به جای استفاده از شیوه های معمول و برگردان، ترمینالهای مختلف کامپیوتری به کار گرفته شود، البته گفتنی است که در کار کامپیوتری کردن سیستم کتابداری کتابخانه، آقای مهندس خوش کیش و مهندس محمدلری امینی با علاقه و دلسوزی، زحمات فراوانی متحمل شده اند.

وی می‌افزاید: کتاب‌ها به دو سیستم (L.C و دیوینی) رده بندی شده‌اند تا در آینده امکان پاسخ گویی به کتابخانه‌هایی که به هر یک از این دو سیستم اداره می‌شوند وجود داشته باشد، زیرا کتابخانه ملی در آینده نقش کتابخانه «مادر» را در میان کتابخانه های عمومی و تخصصی استان به عهده خواهد داشت.

وی آنگاه به نحوه تهیه تجهیزات کتابخانه ملی اشاره می‌کند و در این باره می‌گوید: تعدادی از تجهیزات مورد نیاز این کتابخانه طبق نقشه مشاور به کارخانه های سازنده تهران سفارش داده شد که با همکاری دبیرخانه هیأت امنای به موقع ارسال شدند. بقیه تجهیزات نیز دارای استاندارد ملی است که در همه کتابخانه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

بخش دیگری که در کتابخانه ملی پیش بینی شده، نمایشگاه و فروشگاه دائمی کتاب است که جدیدترین انتشارات علمی، دانشگاهی، فنی، تاریخی و... با تخفیف ویژه در این نمایشگاه و فروشگاه عرضه می‌شود. محل این نمایشگاه و فروشگاه در داخل ساختمان کتابخانه پیش بینی شده که در قالب ساعت کار کتابخانه فعالیت خواهد کرد.

وی در پایان از کلیه همکاران کتابدار که با تلاش بی‌وقفه و شبانه روزی و به صورت خستگی ناپذیر و با عشق و علاقه به کار آماده سازی و رده بندی کتابهای کتابخانه ملی همت گماشته‌اند و تلاش این مهم را به انجام رسانده‌اند تشکر و قدردانی کرده اظهار امیدواری می‌کند که به زودی شاهد باشیم کتابخانه ملی کرمان به عنوان یکی از مراکز بزرگ پژوهشی کشور مطرح شود.

از کارخانه خورشید تا کتابخانه ملی

چنان که پیش تر گفتیم محل کنونی کتابخانه ملی کرمان به کارخانه ریسنده گی «خورشید» اختصاص داشت، که این کارخانه در حدود پنجاه

سال پیش تأسیس شده بود و در اواخر دهه ۳۰ پس از درگیری های مالی و سوء استفاده های ویرانگرانه سهامداران آن به تعطیلی کشیده شد. در این زمینه آقای صنعتی اطلاعاتی در اختیار گذاشته است که به رغم معروف بودن این کارخانه شاید بسیاری از جوانان کرمانی از وجود آن آگاه نباشند. کارخانه خورشید در حدود پنجاه و چند سال قبل در ۱۳۱۴ تأسیس شد. ساختمان این کارخانه در زمین بسیار وسیعی قرار داشت که ضلع جنوبی آن به خیابان ابن سینا و استادبوم سلیمی کیا (مؤیدی سابق) می‌رسید و ضلع شرقی آن همسایه به خیابان مویندی بود. از شمال به خیابان پاسداران فعلی که در آن زمان دبیرستان فروغی در آن قرار داشت و امروز مرکز تربیت معلم شهید رجایی نامیده می‌شود، محدود می‌شد و ضلع غربی آن به خیابان شهید رجایی (خورشید سابق) ختم می‌شد که در آن زمان محل پمپ بنزین بود.

ساختمان بزرگ و زیبایی کارخانه خورشید به دست معمار هنرمندی به نام «حاج محمدعلی راوری» در سال ۱۳۱۲ آغاز شد. «حاج محمدعلی راوری» که پدر بزرگ یکی از جراحان و پزشکان متخصص و خوشنام فعلی کشور (دکتر رحمت) بود، از خود یادگاری های دیگری هم برجای گذاشته است که یکی از آنها سردر زیبای پرورشگاه صنعتی (موزه فعلی کرمان) است. کارخانه خورشید از چند بخش تشکیل می‌شد که عبارت بودند از:

۱- سالن ریسنده گی که امروز به عنوان «کتابخانه ملی» بازسازی شده است.

۲- سالن پارچه بافی که در ضلع شمالی سالن ریسنده گی و در محلی قرار داشت که الان محل پمپ بنزین است.

۳- ساختمان اداری و آزمایشگاهی کنترل کیفی تولیدات کارخانه که در ضلع جنوب غربی ساختمان احداث شده بود و بعد از تعطیل شدن کارخانه مدتی برای انجام امور اداری شورای اصناف و سازمان آب استفاده می‌شد و بالاخره چند سال قبل تخریب شد و به فضای باز کارخانه پیوست.

۴- سالن موتورخانه که در بخش شمالی کارخانه قرار داشت و هم اکنون سازمان آب کرمان در آن مستقر است.

۵- ساختمان حمام کارخانه که در جایی ساخته شده بود که امروز خیابان شهید کامیاب (ابو حامد سابق) از آن می‌گذرد. این حمام به سبک و سیاق حمام های «اصل چهار» ساخته شده بود و امروز دیگر اثری از آن نیست.

□ محل کتابخانه ملی کرمان مربوط به کارخانه ریسنده گی «خورشید» است که حدود پنجاه سال پیش تأسیس شده بود و در اواخر دهه ۳۰ پس از درگیری ها و سوء استفاده های مالی سهامداران آن به تعطیلی و انحلال کشیده شد.

عملیات اجرایی احداث کتابخانه ملی کرمان با تلاش نیروهای متعهد دست اندر کار در مدت کمتر از ۳ ماه به انجام رسید و همزمان با برگزاری کنگره جهانی خواجوی کرمانی مورد بهره برداری قرار گرفت

در سالن ریستدگی که بزرگترین ساختمان کارخانه بود، حداقل یکصد دستگاه مختلف کار ریستدگی را از حلاجی و تصفیه پنبه، تا مراحل نخ ریزی انجام می دادند. در این میان، ۱۲ دستگاه به ریستدگی اختصاص داشت که هر کدام ۱۲ متر طول، ۱/۵ متر عرض و ۲ متر ارتفاع داشتند. و ۴۰ دستگاه از ماشینهایی که در این سالن نصب شده بود، مراحل قبلی را انجام می دادند و تعدادی دیگر از ماشینها نخ تولید شده را به صورت کلاف درمی آوردند. که از هر ۴۰ تا ۵۰ کلاف بسته ای به وجود می آمد که در کرمان به آن «پنجه» می گفتند. این بسته ها که ابعاد ۴۰×۴۰ داشتند، در گونی عدل بندی می شدند و در انبار مخصوصی که در همین سالن قرار داشت نگهداری می شدند تا در کارگاههای قالی بانی برای «تون» قالی مورد استفاده قرار گیرند.

نکته قابل توجه آن است که ماشینهای نصب شده در این سالن از کشور آلمان خریداری شده بودند و مدتها توسط پکنفر آلمانی مراقبت می شدند.

کارخانه جمعاً ۴۳۰ نفر کارگرمز و مرد داشت که در ۳ شیفت کار می کردند (۶ صبح تا ۲ بعداز ظهر - ۲ بعداز ظهر تا ۱۰ شب - ۱۰ شب تا ۶ صبح) هر گروه با صدای آژیر کارخانه از برجکی فراز بام کارخانه که در آن زمان تقریباً در تمامی شهر کرمان پخش می شد، دست از کار می کشیدند و گروه بعدی در شیفتی دیگر کار خود را شروع می کردند. سن کارگران کارخانه «خورشید» بین ۱۵ تا ۷۰ سال بود. به عنوان نمونه کارگری به نام کل عباس زیره ای پیرمرد ۷۰ ساله ای بود که در کارخانه کار می کرد.

هنگامی که دستگاهها و ماشینهای حلاجی و ریستدگی کار می کردند در محیط کارخانه گرد و غبار ایجاد می شد و لذا برای جلوگیری از ایجاد گرد و خاک در جهت شرقی - غربی و در زیر سقف کانال هایی تعبیه شده بود که در سرتاسر سالن ریستدگی قرار داشتند و از طریق آنها در فضای سالن آب پخش می شد، تا رطوبت حاصل از پراکنده شدن گرد و خاک جلوگیری کنند.

حقوق کارگران کمتر از ۱۰۰ تومان بود و تنها تعدادی از سرمکانیک ها و افراد فنی بیشتر از ۵۰۰ تومان داشتند و معمولاً روز پانزدهم هر ماه به هر نفر از کارگران ۲۰۰ ریال مساعده پرداخت می شد. به علاوه سالی دو بار لباس و صابون هم به کارگران تحویل می شد. در مدخل ورودی کارخانه ساختمان بهداشتی قرار داشت و دکترتری به نام «دینیار مزد بسنا» هر صبح تا ظهر کارگران بیمار را معاینه و معالجه می کرد و طبق قراردادی که با داروخانه مهاجرزاده واقع در بازار وکیل مقابل جای خانه سنتی منعقد شده

بود، داروی مورد نیاز کارگران به آنها تحویل می شد. در ضمن، از آنجا که برای نخستین بار در کرمان قانون کار در این کارخانه اجرا شد، لذا کارگران کارخانه از مزایای قانون کار بهره مند بودند. مجری این قانون در کرمان آقای مهندس فرهنگ رضوی کرمانی پسر مرحوم رئیس دفتر مدیر کل اداره کار بود. اکثر سهامداران کارخانه مصرف کنندگان تولیدات کارخانه نیز بودند. به عبارت دیگر، بیشتر کارگاههای قالی بافی کرمان متعلق به تعدادی از سهامداران کارخانه خورشید بود و لذا تولیدات کارخانه را جهت مصرف در این کارگاهها یکجا و ارزان خریداری می کردند. گروهی دیگر از سهامداران با وابستگی آنها، تأمین کننده مواد اولیه مورد نیاز کارخانه بودند و از جمله پنبه را با قیمت گران برای کارخانه تهیه می کردند که وجود چنین روابطی در فرایند تولید کارخانه اثر نامطلوب می گذاشت.

از سوی دیگر، از آنجا که کارخانه خورشید با ۴۳۰ نفر کارگر بزرگترین اجتماع انسانی شهر محسوب می شد، لذا گروهها و احزاب سیاسی سعی داشتند که برای تحقق بخشیدن به اهداف خود از اجتماعهای کارگران این کارخانه بهره برداری کنند و به همین علت از سال ۱۳۲۴ تا ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ کارخانه خورشید مرکز و محور فعالیت های سیاسی علیه شاه و به طرفداری از دکتر مصدق بود. و سردمداران احزاب سیاسی، کارگران را دعوت به اعتصاب، تحصن و تظاهرات می کردند و بر اثر اعتصاب های طولانی که هر چند سال یکبار اتفاق می افتاد، کارخانه به تعطیلی کشانده می شد و در این مدت، تولید متوقف می شد و چون هزینه های جاری پرداخت می شد، لذا کارخانه ضرر می داد.

در سال ۱۳۲۸ سهامداران کارخانه را تعطیل کردند و کارگران را از مسیر خیابان های شاهپور و فاطمی سابق به محل تلگرافخانه هدایت کردند و در آنجا به نام مردم کرمان متحصن شدند. وقتی که از سران این حرکت سؤال شد که برای چه منظوری کارگران اجتماع کرده اند؟ یکی از این افراد که معمولاً به همین اهداف در کارخانه بود، گفت: می گویند «موسساتی هست» چند روز بعد در روزنامه شهر آشوب آمده بود که در آن روز کارگران کارخانه خورشید به نام مردم کرمان در تلگرافخانه متحصن شده اند و درخواست کرده اند که مجلس موسسان برای تغییر بعضی از مواد قانون اساسی که به موجب آن اختیاراتی برای انحلال مجلس شورای ملی به شاه می داد، تشکیل شود در حالی که کارگران در آن روز از این درخواست خود خبر نداشتند.

مسأله دیگر این است که فعالیت های سیاسی و عدم مدیریت صحیح و سیستماتیک در روند تولید باعث شد تا کارخانه از مدار سوددهی و چرخش طبیعی خارج شده و در مقابل تعهدات خود ناتوان و ضعیف شود.

در آن زمان که از سوی کارخانه مبلغ قابل توجهی وام از بانک صنعت و معدن دریافت شده بود اقساط این وام پرداخت نشد و لذا بانک کارخانه را مقصدزده کرد و پس از یکسال بیکاری کارگران قسمتی از اراضی کارخانه که در قسمت شمالی قرار داشتند، تفکیک شد و به عنوان خسارت اخراج بین کارگران تقسیم شد. کارگران اخراج شدند و کارخانه برای همیشه تعطیل شد و مردم کرمان که به صدای آژیر بسیاری قوی این کارخانه عادت کرده بودند، از آن تاریخ به بعد هرگز آن صدا را نشنیدند و چرخ صنعت در استان کرمان متوقف شد و سالها سکوت بر استان کرمان حکمفرما بود. خانه هایی که هم اکنون در حفاصل خیابان های ابوحامد پاسداران، خورشید و کسوفه پشت اداره کل مخابرات قرار دارند توسط کارگران کارخانه خورشید در همان زمین ها ساخته شده است.

پس از مدتی، انجمن شهر کرمان کارخانه خورشید را برای استفاده سازمان آب از بانک خریداری و پس از سازمان آب، مدتی شورای اصناف کرمان در آن مستقر بود و تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی متروک بود و در شرف ویرانی قرار گرفته بود که توسط استانداری کرمان به عنوان مرکز کرمان شناسی و نمایشگاه میلاد از آن استفاده شد و در سال جاری همزمان با کنگره بزرگداشت خواجوی کرمانی با یک اقدام ارزنده از ویرانی این بنای زیبا جلوگیری به عمل آمد و بزرگترین کتابخانه کرمان در آن تاسیس شد.